
III. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

Н.Б. Булгакова, Т.І. Подольська, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ В ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Сучасні умови розвитку суспільства характеризуються трансформаційними перетвореннями у різних сферах суспільства, які призводять до змін у вимогах підготовки фахівців у технічному університеті. Серед вимог до майбутніх випускників все більше місця займають гнучкість та уміння пристосовуватись до ситуацій, що постійно змінюються, підвищення їх загального та культурного рівня. Ось чому у центрі уваги освітньої системи залишається проблема неперервності та гуманізації освіти.

Тому метою даної статті є формування духовної культури як фактору розвитку ціннісних орієнтацій в технічному університеті.

Вирішення цієї проблеми пов'язано з динамізмом світового та суспільного розвитку, прискоренням соціально-економічного прогресу, що чинить основний вплив як на матеріальний і суспільний бік життя нашої держави, так і на кожен окрему особистість. У багатьох країнах світу прямування до створення дійсно неперервної освіти відбувається з опорою на результати системного аналізу вирішення цієї проблеми в соціо-культурологічному аспекті. Тому однією з головних сучасних ідей є взаємоперехід від “школи знання” до “школи культури”. Отже простежується необхідність надати сучасному освітньому процесу загальногуманістичну, загальнокультурну спрямованість. Формування і підготовка такого фахівця в технічному університеті є досить складний, багатогранний і тривалий процес, дослідження якого, на наш погляд, повинно починатися з аналізу сутності неперервної освіти та її структури.

Передумови поняття “неперервна освіта” обґрунтовувались у вигляді ідеї ще у Біблії, Корані, Талмуді. Далі ця ідея знайшла відображення у гуманістичних поглядах Вольтера, Ж. Руссо, К. Ушинського, у висловлюваннях багатьох філософів і педагогів [3]. Фактично освіта трактувалась як необхідність навчатися для всіх і на протязі всього життя, і як наслідок така ідея навчання “через усе життя” трансформувалась в поняття “неперервна освіта”, яке на сьогодні прийнято у всьому світі.

Основний принцип неперервної освіти є універсальність або всеохоплюваність, тобто поширення освіти на всіх громадян. Суть неперервної освіти може бути представлена як всеохоплююча по повноті, індивідуалізована у часі, темпам і спрямованості, що дає змогу кожному реалізувати свою програму [2]. Інакше кажучи, це розвиток людини як особистості протягом життєвого шляху. Таким чином, потреба в неперервній освіті пов'язується не тільки з потребою у праці, з життєзабезпеченням, з підвищенням професійного рівня, а й з потребою культурного, інтелектуального розвитку людини. Звідси виходить, щоб стати сучасним високопрофесійним

компетентним інженером, у студента мають бути сформовані морально-етичні переконання, висока духовність, загальна культура, глибоке усвідомлення самооцінки людини. Отже, вищу технічну освіту слід розглядати як новий засіб освітньої діяльності, коли освітній процес включає знання законів розвитку Всесвіту і місця людини в ньому, а для цього необхідно підсилити акценти на формування нового світогляду студентів, який об'єднує як фундаментальні, так і сучасні наукові знання, і дає змогу підготувати гуманітарно-технічну еліту суспільства.

Цікавим, на наш погляд, є сучасні наукові погляди вчених, які розглядають свідомість і матерію на рівні торсіонних полів [11]. З цих позицій свідомість є посередником, що об'єднує всі поля фізичного (матеріального) світу і всі рівні Тонкого світу. Такі дослідження неминуче ведуть до неперервного пізнання невикористаних можливостей фізичної матерії кожного, що в свою чергу потребує нового розуміння духовності, нового світогляду і постійної неперервної освіти, неперервного підвищення розуміння того, що для розкриття свого внутрішнього потенціалу людина повинна максимально використати свої можливості на всіх рівнях життя: фізичному, розумовому і духовному [11].

Разом з тим при аналізі сутності неперервної освіти у суспільстві в цілому простежуються три підходи (або напрями). Перший підхід розглядає неперервність як потребу дорослих в підвищенні своєї кваліфікації, тобто як додаткову освіту. Другий підхід представляє освіту як постійний процес, що реалізується протягом усього життя. При такому підході перевага віддається різним педагогічно організованим формальним структурам, що сприяють переходу людини на різні освітні рівні. І тільки третій підхід розглядає освіту через потребу особистості до постійного пізнання самого себе і оточуючого середовища, тобто такий підхід спрямовано на різнобічний соціальний і духовний розвиток людини. Саме третій підхід дозволяє розглядати неперервну освіту як засіб освітньої діяльності, що забезпечує розвиток людини.

Разом з цим в усьому світі зараз більше робиться наголос на неперервній гуманістичній освіті дорослих, і вона стає більш масовою, наприклад, у Німеччині одночасно навчається 40% дорослого населення, в США – 60%. В Україні також сучасна вища школа, як зазначив В.Г. Кремень, – це не тільки підготовка фахівців, а й обов'язковий етап у розвитку особистості, бо саме це є одним з головних ресурсів інноваційного розвитку держави [4]. Поширення гуманістичної освіти в багатьох країнах не випадкове: у ХХІ сторіччя людство перейшло з ідеєю гуманізму, яка має глибинні філософські та історичні коріння, і, нарешті, набула своє ґрунтовне значення у світовому культурному суспільстві.

Основу гуманістичної ідеї складають принципи, що визнають цінність людини як особистості: її права на свободу, щастя, розвиток та прояв своїх здібностей у суспільстві. Критерієм стабільності гуманістичного суспільства є високий соціально-економічний рівень буття людини, а вищою нормою культури взаємовідносин між людьми є: справедливість, чесність, рівноправ'я. Отже ідеї гуманізму (людяності) пов'язані з культурним рівнем суспільства, який об'єднує всі його сфери. Слід зазначити, що будь-яка сфера відіграє свою особисту роль, створює свій напрямок у розвитку суспільства та суттєво впливає на формування особистих якостей кожної людини. Так, низький соціально-економічний рівень буття, загроза екологічної катастрофи, проблеми наркоманії сприяють зростанню демографічної кризи в Україні. Економічна нестабільність підвищує психічну напругу, яка заважає нормальному розвитку людини в

суспільстві. Вирішення проблеми кризових явищ, що мають місце у всіх сферах суспільства, потребує підготовки фахівців не тільки з професійним, а й особистісним потенціалом, який в свою чергу залежить від рівня розвитку свідомості сучасних студентів.

Тому для сучасних інженерів-викладачів є вагомою проблема більш чіткого усвідомлення принципу поєднання технічного і гуманітарного аспектів освіти у вимірі духовних загальнолюдських цінностей. Адже збільшується обсяг знань та кількість інформації, постійно зростає технізація багатьох аспектів життя. Одночасно зростає і роль наукових абстракцій у пізнанні світу, що вимагає прискореного розвитку спеціальних знань та інтелектуальних здібностей спеціаліста.

В той же час слід звернути увагу на те, що існує і інша сторона свідомості – чуттєво-інтуїтивна, яка теж потребує певного навантаження. Вона не повинна мати розриву з логічним мисленням, адже такий розрив, як вважають сучасні психологи, небезпечний і прикрий факт у розвитку людської свідомості. Так, “при недостатній духовній зрілості людей спеціальні знання дають обмежений ефект, а нині, в першу чергу, гостро відчуються недоліки загального духовного розвитку. Досвід показує, що без належного фундаменту моральності, прагнення до творчості, духовних запитів не відбувається ні соціальне, ні справжнє професійне зростання особи, які відповідають вимогам сучасного виробництва і суспільного прогресу.” [11 с.3].

Духовна культура являє собою складний процес освоєння людиною своєї соціокультурної реальності, змін рівня матеріального виробництва і духовного розвитку суспільства [1]. Особливості сучасного етапу вивчення проблеми духовної культури полягають у комплексному підході дослідження її зв'язків з усіма процесами життєдіяльності індивідів і суспільства, що безпосередньо пов'язано з визначенням поняття цінність.

Основною тематикою аксіології освіти є дослідження ціннісних принципів, що визначають спрямованість людської діяльності, мотивацію людських вчинків та безпосередньо формують світогляд людини. Адже кожна людина має різнопланові потреби. І все, що надається для задоволення потреб людини, відноситься до вартостей—тілесних, душевних, духовних. Духовно-душевні потреби пов'язані з психологічними і ноологічними категоріями людського буття-існування. Тому статус людини визначається як “конечно-безконечна” істота, і в цьому контексті духовність постає як магніт, що притягує тлінне та вічне, раціональне та ірраціональне, природне та надприродне тощо [8,9].

Для людської свідомості осмислення власного життя і природи поступово поділяється на знання і цінність, створюючи таким чином дихотомію людської життєдіяльності. Дія людини і цінність тісно поєднані. Отже, цінність має соціально-діяльнісний характер та бінарну структуру: поєднання чуття та мислення, емоцій та рації, смислу та значень тощо. Цінність передбачає момент зіставлення наявного стану речей з деякими ідеалами та виконує функцію перероблення дійсності, і це стає причиною виникнення різних форм діяльності людства [9]. В такому вимірі культура – це практичне втілення трансцендентних ідей розуму у форми повсякденного життя. Прилучення до культурних цінностей, що вміщують у себе наукові, філософські, мистецькі, релігійні рівні пізнання світу здійснюється значною мірою через освітній простір.

В освітній системі формування світогляду людини складає сутність гуманізації освіти.

Духовна культура особистості – це така система світоглядних переконань, що реалізуються у відношенні до інших людей, до себе, оточуючого світу, і є необхідною основою гуманістичного контексту соціальної діяльності людини [6]. Ось чому одним з завдань технічної освітньої системи є сприяння передачі духовних традицій і цінностей нашого народу в процесі навчально-виховної діяльності. Взаємозв'язок історії і культури розкривається саме через особистість, яка створює історію, але й виховується нею. Призначенням навчально-виховного процесу, як основного рівня аксіології освіти, є об'єктивний аналіз позитивної так і негативної спадщини вітчизняної і світової культури.

В процесі освіти молода людина переосмислює в реальності культурно-історичні цінності та традиції власного народу, відчувачи водночас свої потенційні можливості, відповідно до прийнятих цінностей актуалізує свою соціальну діяльність. А тому, загальна сутність гуманітарної освіти полягає в тому, що людина створює себе у всіх відношеннях духовно-розвиненою істотою [12]. Ось чому в структурі та змісті навчально-виховного процесу центральне місце займає формування світогляду людини, яке взаємопов'язане з такими компонентами духовної культури як: професійний, комунікативний, художньо-естетичний, національний, особистісно-побутовий. В такому випадку професійна сфера життєдіяльності людей набуває нових соціокультурних норм поведінки та спілкування в середині суспільства, а взаємне поєднання національного компоненту з особистісно-побутовим надає процесу розвитку сутнісних сил людини та її самореалізації національно-спрямований характер.

На сучасному етапі формування світогляду звертається увага на постромантичний, поміркований національно-демократичний тип, бо такий тип світогляду є реальним для багатьох консолідованих полінаціональних держав. Треба враховувати, що студентська аудиторія вищого закладу освіти може бути представлена різними національними суспільними групами, серед яких існують неоднакові світоглядні орієнтири, цінності та потреби. Тому при формуванні ціннісних принципів в студентській аудиторії виникає необхідність усвідомлення ідеї соціальної справедливості, рівності і толерантності. Під толерантністю ми розуміємо головний ціннісний орієнтир у сфері духовної культури сучасної людини. Як влучно зазначив французький філософ Вольтер, толерантність – це універсальна цінність.

Усвідомлення необхідності нового діалектичного поєднання в навчальному процесі змісту й структури духовної культури при формуванні світогляду сучасної людини піднімає рівень гуманізації технічної освіти на вищий щабель гуманітарного знання, а це, в свою чергу, сприяє розвитку культурних цінностей в сучасній Україні.

Невипадково, що один із сучасних напрямків модернізації освітянської діяльності полягає в перегляді стандартів навчальних планів і програм, а саме: передбачається 65% бюджету навчального часу залишити на нормативному (загальнодержавному рівні), тобто це – фундаментальна освіта за державними стандартами, а 35% – на вибіркового рівні (за компетенцією навчальних закладів). Це дає змогу при підготовці фахівців враховувати динамізм змін, що відбуваються у суспільстві, зосередити увагу не тільки на засвоєння певної суми знань, а й на підготовці всебічно розвиненої особистості, щоб вона була здатна використовувати засвоєні знання для практичного життя, як професійного, так і громадського. В епоху нестабільності гуманізм і культура відносин в суспільстві є необхідною умовою для виживання, бо саме в цей час підвищується соціокультурна потреба на ініціативність, відповідальність, комунікабельність, креативність та інші якості, що притаманні розвинутій особистості при будові сучасної України.

Л і т е р а т у р а

1. Арнольд В. Культура человек и картина развития мира. – М.: Наука, 1987. – С.12.
2. Гершунский Б.С. Педагогические аспекты непрерывного образования // Вестник высшей школы. – 1987. – №8. – С. 28-35.
3. Зинченко Г. П. Предпосылки становления непрерывного образования // Сов.педагогика. – 1991.- № 1. – С.10-14.
4. Кремень В.Г. Модернізація системи освіти як важливий чинник інноваційного розвитку держави // Матеріали науково-практичної конференції. – К.: НТУ “КПІ”, 2003. – С.62-68.
5. Кравченко П., Бабій М. Толерантність як принцип консолідації вітчизняного соціуму // Філософські обрії. – К.: Полтава, 2000. – №3. – С. 15-18.
6. Кудрявцева В. Ф. “Розвиток духовної культури педагога у системі підвищення кваліфікації” Дис. ... канд. пед. наук. – Київ, 1996р. – С.17.
7. Кузнецова І. Гуманізація вищої освіти. – Одеса. – 1993. – С. 18-19.
8. Онищенко В. Філософія освіти: ноологічні контексти ідентифікації// «Педагогіка і психологія професійної освіти». – Львів, 2000. – №1. – С.33-43.
9. П'янзін С. До питання про визначення понять «духовність» і «цінність» в педагогіці // Молодь в сучасному світі: морально-естетичні та культурологічні виміри. – К.: МІЛП, 2001. – С.79-81.
10. Романовський А.Г. Філософія підготовки личности на основе максимального использования ее потенциала // 36. Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2004,- №1. – С. 10 –18.
11. Національна доктрина розвитку освіти. «Освіта України» 23 квітня, 2002. – №33. – С. 4 – 6.
12. Зязюн І.А. Гуманізм освіти ХХІ століття: філософський і психологічний аспект // Теорія і практика управління соціальними системами. – №2, 2002.
13. Гадамер Х.-Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики: пер. с нем. – М.: Прогресс, 1998.

Аннотація

В статье рассматриваются некоторые аспекты факторного развития духовной культуры в качестве ценностных ориентаций личности в техническом университете.

О.В. Бугрій, м. Кривий Ріг

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МЕТОДИКИ ГЕОГРАФІЇ З ПСИХОЛОГІЄЮ ЯК УМОВА АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

Опора на психологію – необхідна умова підвищення ефективності навчання. „Наріжний камінь педагогіки, – називав цю науку К.Д.Ушинський, – використання її ідей дозволить ввести до дії нові резерви навчання, краще організувати пізнавальну діяльність учнів”. Психологічні основи навчання окремим предметом уже отримали висвітлення в процесі; вони розкриті, наприклад, стосовно математики (В.О.Крутецький, Л.М.Фрідман, Я.І.Груденьов).

Метою статті є простеження взаємозв'язку методики географії з психологією у педагогіці навчання.

У методиці навчання географії дані психології поки враховуються явно недостатньо. Вони проникають до методики або через ідеї й положення дидактики, або безпосередньо при зверненні дослідників до праць психологів. Тому перше завдання, що виникає в методичному дослідженні, – визначення психологічних позицій, на яке воно спирається. Не менш складним є і наступний крок – розробка на цій основі методичних рішень. Складність обумовлена тим, що положення психології, як правило, не вдається прямо перенести на процес навчання предмету. Їх застосування звичайно пов'язане з